

Emelt érettségi témakörök 2022. 9. tétel

a) Témakör: Művek a magyar irodalomból, választható szerzők

b) Téma: **Krúdy Gyula**

c) 9. Tétel: A lélektani ábrázolás Krúdy Gyula *A hírlapíró és a halál* és az *Utolsó szivar az Arabs Szürkénél* című ikernovelláiban

Idézet**Párbajtörténelem**

- **Schopenhauer:** *A becsületről és a párbajról* : a férfiember természetének három (vad)hajtása: a becsvágy, a hiúság és a büszkeség → párbaj
- **„fair play” – párbajkódex:** *egyenlő játékszabályok*, ami az egyik felet megilleti, az a másik felet is, közös és *azonos kockázatviselés* (nem illik olyan fegyvert választani, amiben az ellenfél gyenge, a fegyverek azonos minősége), *indulatoktól való mentesség*
- **egyház történeti előzmény:** 1473. valenciai zsinat: tiltó határozat a bajvívások ellen
- 19. század vége: „**párbajmániások**” kora Magyarországon (Clair Vilmos) – 1878. a magyar törvényhozásban vitáznak ellene és mellette
- Európa: **párbajellenes ligák** alakulnak, az első nemzetközi kongresszusuk: Budapest
- Osztrák-Magyar Monarchia 1917: tiltja a párbajt
- 1923: törvényileg betiltják Magyarországon.

felhasznált forrás: Demeter Ferenc (2008): *Egy kis párbajtörténelem*
Elérhető: <https://honvedelem.hu/hirek/egy-kis-parbajtortenelem.html>,
Letöltés ideje: 2021. 12. 20.

Utolsó szivar az Arabs Szürkénél (1928.)**Cselekményszerkezet**

- modern narráció: az elsődleges szövegszervező elv nem a cselekmény
- **felütés:** *drámai* – az ezredesnek le kell lőnie valakit és *komikus* egyszerre – az ezredes ellenállhatatlan éhség kínozza (abszurd)
- **kibontakozás:** az *átváltozás* folyamata – az ezredes azokat az ételeket fogyasztja, amelyekről azt feltételezi, hogy a nála rosszabb társadalmi helyzetben lévő ellenfele fogyaszthatja (tepertő, maradékok, kozmált rész, retek, hagyma)
- **tetőpont:** szivarból az ezredes már Havannát választ
- **megoldás:** csak a kocsisok elbeszéléséből értesülünk az ezredes haláláról
- **cím:** utal a novella végkifejletére – az ezredes, amikor visszautasítja az átváltozást, valójában az életről mond le.

Helyszínek

- **Kaszinó:** elit, nemesi közösség találkozási helye – az ezredes világa
- **Arabs Szürkéhez címzett kocsmá:** átmeneti léthelyzet – az ezredes itt készül fel a párbajra
- **Kaszárnya:** a párbaj helyszíne

Az étkezés szerepe a novellában:

- az evés a narráció helyett áll (cselekmény vagy lélekábrázolás helyett)
- mindennapi eledelt, a szegények étkeit rendeli: tepertőt, perkeltet, disznópecsenyét, szalámivéget
- az étkezés szerepe, hogy az ezredes átváltozáson menjen át, át tudja érezni a szegény újságíró helyzetét
- a hírlapíró feltételezett étkezési stílusában való fogasztás valójában **metafora:** „böjti koszt” – „egyenlő fegyverek” élethazugsága

Krúdy Gyula pályaképe

- (1878–1933) Nyíregyházán született.
- Apja felvidéki nemesi család – ügyvéd
- anyja szegény család – szobalány
- Első novellája tizenöt éves korában, tizenhét éves korában már a *Debreceni Ellenőr* munkatársa
- Nagyváradról 1896-ban Bp-re szerződött
- termékeny alkotó, kicsapongó életmód, két házasság, két gyerek, élete végén szegénység, sehová sem tartozás (sem politikailag, sem az irodalmi életben)
- 1914. *A vörös postakocsi* első siker
- további művei: Szinbád-novellák, Rezeda Kázmér utazásai, Ady éjszakái, Álmoskönyv

A gasztronómia és a kultúra kapcsolata a 19-20. sz.forduló:

- **kávéházak:** alkotás, művésztársakkal való kapcsolatok, gondolkodás és kávézás, étkezés összekötése, a társadalom kicsiben
- **Francia irodalom** XIX-XX. sz: gasztronómiai téma térhódítása:
- **Zola:** Párizs gyomra (naturalizmus, a fogyasztói társadalom születése, darwinizmus)
- **Flaubert:** Bovaryné (az étkezés mint a társas érintkezés terepe – összefügg a cselekménnyel és a lelkiállapottal, mit, mikor és hogyan esznek)
- **Proust:** Az eltűnt idő nyomában (az evés mint szemiotikai mozzanat – a madelaine jelszerűsége – emlékezést indít el: étkezés és pszichológiai folyamatok)

A hírlapíró és a halál (1928.)**Cselekményszerkezet**

- modern narráció: az elsődleges szövegszervező elv a helyváltoztatások sorozata és a jellegzetes karakterek
- **felütés:** *drámai* – a Kaszinó „halálra ítéli” Széplaki Titusz hírlapíró-szerkesztőt és *komikus* – nem tudjuk meg ennek valódi okát, *abszurd* – a hírlapíró ekkor is az előlegre gondol
- **kibontakozás:** *átváltozás* – úriemberré vagy halott emberré válás folyamata? 1. öltözet – botesernyő, „miskájer”-kalap 2. párbajsegédek 3. mulatás az Orfeumban – a lényeg nem ez, hanem a halálvárás
- **tetőpont:** őszinte magához: a sírás kerülgeti a halál gondolatától; ismét pénzt kap a főszerkesztőtől
- **megoldás:** végül is ő öli meg az ezredes
- **cím:** utal a novella témájára – Széplaki Titusz hogyan szembesül halálfelelmével

Helyszínek

- **Bodzafa utcai szerkesztőség:** munkahelye
- **Ferenci kávéház:** írók, művészek törzshelye
- **Kaszinó:** töprengve sétál el felé
- **Kersántz kávéház, étterem:** itt akarja eltölteni az utolsó éjszakáját, úriemberré akar válni
- **Orferum kávéház:** mulatás, a párbaj „elpróbálása”
- **Ferenci kávéház:** megkéri Olga kezét
- **lakása:** az utolsó pillanatok feltételezett halála előtt
- **Kaszárnya:** a párbaj helyszíne

A helyváltoztatás szerepe a novellában

- több helyszín (útonlevés) Titusz lelki nyugtalanságára utal – úriemberré válás v. halálvárás?
- **„utazási regény”** kicsiben – Széplaki Titusz „vándorlása” és a „találkozások” a narratíva fő elemei
- **nagy úti eposztok, regények paródiája:** az utazás mint toposz – Odüsszeia, Isteni színjáték, Gulliver

<p>Lélektani ábrázolás</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>XIX. századi európai irodalom</u>: a realista ábrázolás egyik formája, a karakterek tettei mögött rejlő lelki mozgatórugók feltárása Maupassant, Stendhal • <u>Freudizmus</u>: Sigmund Freud (1856-1939) • az emberi én, ego három rétege: <u>felettes én</u> – a társ. normák, az erkölcsi és egyéb szabályok, <u>reális én</u> – ami a világban megjelenik, <u>tudatalatti én</u>: ösztönök, álmok és a vágyak birodalma – Joyce, Woolf, <p>Utolsó szivar az Arabs Szürkénél lélektani mozzanatai</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>párbajnak álcázott gyilkosságra való felkészülés</u> – az ezredesnek nincs érzéke lelki dolgokhoz, de tisztában van azzal, hogy készül megölni egy embert • <u>a klasszikus lélektani elbeszélés narratívája</u> (belső monológ, lelki folyamatok leírásai) helyett – halálmotívumok utalásai (képek, szimbólumok) • <u>vallomás-paródia</u>: az ezredes Jánosnak, a pincérnek vallja meg: „olyan akarok lenni, mint az a nyavalyás kófic, aki valahol a végrendeletét írja”, „a halála küszöbén leereszkedem hozzá, megbékülök vele, vezeklek vele, bár én ártatlan vagyok” • <u>álöltözet</u>: az ezredes civilben van – átváltozás <p>Halálmotívumok</p> <ul style="list-style-type: none"> • az Arabs Szürke vendégei: klinikai boncnokok, hullaszállítók • az ételek „végei”: vészjósló <u>halálmotívumok</u> pl. szalámivég, pörkölt,- és disznóhús-maradék, állott sör • az ismeretlen, szimpatikus fiatalemberről azt képzeli, hogy a kivégzendő hírlapíró – rémületet fedez fel a tekintetében, „<i>mintha az ördöggel vagy a halállal találkozott volna</i>” • <u>pohártörés</u> – az ifjú látszólag értelmetlen tette az elbeszélés szimbolikus szintjén nyer értelmet (megtörik az élet) • <u>hasonlat</u> részeként: „<i>a laktanyába - kiáltotta hörgő hangon a kocsis fülébe, aki olyan gyorsan vágott lovai közé, mint a halál</i>” <small>forrás: www.nkp.hu</small> <p>Stílus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>impresszionizmus</u>: <u>az ételek ingyenc leírásai</u> – a retekselet gyöngyözése, a tepertő ropogása vagy lágy puhasága, a csutka körüli paprikahús kivágása • stilizált, dekoratív nyelvhasználat • <u>rövid, velős mondatok, életbölcsesek</u>: „az élet furcsa”, és ezek paródiái: „a kocsmárosnek a világ kezdete óta aggodalommal hajtják délutáni álomra fejüket” • <u>anekdoták</u>: pl. a féllábú rák, a 28 osztrigát evő „barát” <p>Az ikernovellák társadalmi vonatkozásai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A történelem és az egyén egymásra hatnak → társadalmi jelleg : a párbaj, bár meghaladott konfliktuskezelési mód, a trsi gyakorlat része • <u>Krúdy mint párbajhős</u>: ellenfele Sztójanovits Viktor huszárcapitány. Egy közösen átmulatott éjszaka után Sztójanovits búcsúzáskor mindenkivel kezét fogott, csak Krúdyval nem. „Az íróval – mondta gúnyosan – nem fogok kezét.” (önéletrajzi elem) 	<p>A lélektani ábrázolás klasszikusai és narratív módszereik:</p> <ul style="list-style-type: none"> • klasszikus narráció, monológok, szabad függő beszéd • <u>Dosztojevszkij</u>: <i>Bűn és bűnhődés</i> – Raszkolnyikov lelki történései állnak a narráció középpontjában • <u>Kosztolányi Dezső</u>: <i>Édes Anna</i> – a freudizmus módszerének alkalmazása: a szorongás, az elfojtások, az agresszió tudatalatti történéseinek és a reális én tetteinek összefüggését tárja fel <p>A hírlapíró és a halál lélektani mozzanatai</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>a halállal való szembenézés</u> – a párbajozó lehetséges halála előtti utolsó napját mutatja be az elbeszélő • Ferenci kávézó, Olga: <u>önmaga paródiájává</u> válik a „miskájer-kalap” miatt – eleve kudarcra ítélt az átváltoztatás – a <u>kalap</u> és a <u>bot</u> lesznek néma társai megszemélyesített <u>allegorikus</u> alakjuk beszél Tituszhhoz, illetve vallomásainak is ők a címzettjei • Kaszinó: néma séta → megbeszélhetné a problémát leendő ellenfelével? – évek helyett sugalmak • Kersantznál találkozások – a vörös bajuszú vadkereskedő a kaszinóval való békülésre hívja és egy szalonnaptár szerkesztésére – „<u>nem akarok tartozni sehová</u>” ; a párbajsegédei is megjelennek • az úriemberré való <u>átváltás parodisztikus kudarc</u> (jérce kakas helyett, Olga és Elza, miskájerkalap – az étkezés, a nők és az öltözködés terén is komikussá válik) → szembe kell néznie <u>halálfélelmével!</u> <p>Halálmotívumok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ferenci kávézó (Olga): „valahogy csak meg kell halni” „de nem lyukas kalapban” • Kaszinó: „a komor épület, ahol nem számít az élet és a halál” – hová tovább? az étterem választásánál a bot és a kalap sugalma: „légy társadalmi úriember legalább egy napig, mielőtt meghalnál” azt fájlatja, hogy nem úrként élt, mégis „úrként kell meghalnia” • vége a nyüzsgő találkozásoknak, otthon, egyedül törnek rá valódi érzései → <u>halálfélelem</u>: „szinte belegörnyedt a félelembe – a feltörekvő sírásba, amelynek nem tudott utat nyitni” <p>Stílus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>travesztia</u> – alantas téma emelkedett stílusú ábrázolása, klasszikus műfaj utánzásával • A Ferenci kávézó kasszírője, <u>Olga</u> – emelkedett stílusú társalgás a kalapról és a botesernyőről, leánykérés (Csokonai: Dorottya – intertextualitás) • <u>impresszionizmus</u>: a pillanat megragadása által átlépünk az időkapun és különféle szereplők történeteit ismerhetjük meg anekdotikus stílusban • sokrétű <u>társadalomábrázolás</u> a felvillantott korabeli szereplőkön, anekdotába illő jellemeken keresztül <p>A novellák által felvetett erkölcsi problémák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>egyenlőtlenség</u> – a novella alaphelyzete már azt sugallja, hogy nem érvényesül a „fair play” • <u>kivégzés-jelleg</u> – mindkét szereplő számára egyértelmű, hogy a magasabb társadalmi köröket kritikával illető újságíró kivégzésére készülnek
<p>Kitekintő: Kéhli Vendéglő (Mókus u. 22. Óbuda)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krúdy Gyula (mulatás, társasági élet) törzsvendég • 1971: Huszárik Zoltán filmje (Latinovits Zoltán) • ennek egyik jelenetében eszi Szinbád a Kéhliben Marhahúsleves kifizetésben n. ételt eszi 	<ul style="list-style-type: none"> • Krúdy A has ezeregyéjszakája címmel novelláskötet gasztronómiai téma • <u>felhasznált forrás</u>: Szántó András (2017) <i>A Kehli vendéglő és újkori romantikája</i> Elérhető: https://obudaianziks.hu/szanto-andras-a-kehli-vendeglo-es-ujkori-romantikaja/ Letöltés ideje: 2021. 12. 27.